

STANDARDNO LOŠE UNESTANDARDNO DOBA

Izveštavanje medija **o nasilju prema ženama i devojčicama**
tokom vanrednog stanja u Srbiji izazvanog pandemijom koviida-19

Ova analiza nastala je u okviru projekta „Unapređenje bezbednosti žena u Srbiji”, koji sprovodi Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u Srbiji (*UN Women*), u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, a uz podršku Norveške ambasade u Beogradu. Stavovi u ovoj analizi pripadaju isključivo autorima i autorkama, i ne predstavljaju nužno stavove *UN Women* i Norveške ambasade.

Standardno loše u nestandardno doba:

izveštavanje medija **o nasilju prema ženama
i devojčicama** tokom vanrednog stanja u Srbiji
izazvanog pandemijom kovida-19

Istraživanje sprovele **Aleksandra Đorđević** i **Larisa Ranković**

Studiju uredile i osmislile **Tamara Ivančević** (Medijska opservatorija „Refraktor“) i **Jelena Višnjić** i **Nataša Niškanović** (*BeFem*)

Mreža pojmova

Kako bi studija i njena analiza bile lakše za čitanje i razumevanje, dajemo pregled osnovnih pojmova korišćenih u tekstu čije značenje može eventualno biti nepoznato ili nejasno.

► Pol

Odnosi se na biološke karakteristike tela, te obuhvata genetiku, anatomiju i fiziologiju.

► Rod, rodna uloga:

Društvena konstrukcija pola, to jest očekivanja i ponašanja koja se nameću od samog (a nekad i pre) rođenja, a na osnovu pola osobe: binarna podela prikladnih boja (roze – plavo), prikladnih igračaka („barbik“, lutke – automobili, vojnici), prikladne odeće (haljina, suknja – pantalone, šorts), prikladnih sportova (balet, ples – fudbal, košarka), prikladnih osećanja (tuga, strah – bes, odsustvo osećanja), prikladnih reakcija (osmehivanje, pristojnost, plakanje – psovanje, vikanje, svađanje), prikladnih uloga (kućni poslovi – vođenje preduzeća; briga o deci – ekonomski izdržavalac porodice) i drugo. Svrha upotrebe ovog termina jeste osporavanje ideje da je biologija sudbina, to jest da bi biološke karakteristike trebalo da nameću način života, odluke i izbore muškaraca i žena, dečaka i devojčica, samo zbog pola u kojem su rođeni.

► Rodni stereotipi

To su pojednostavljene, a generalizovane predstave i predrasude o ulogama, mogućnostima i sposobnostima žena i muškaraca, devojčica i dečaka; društveni stavovi i norme koji ženu definišu i predstavljaju kao bespomoćnu, uslužnu, pasivnu, nežnu, osećajnu, manje vrednu, u

službi muških potreba i zadovoljstava, a muškarca kao agresivnog, bez mogućnosti kontrole svojih nagona, sa manje ili bez osećanja, aktivnog, glavu kuće i porodice.

▶ **Rodno zasnovano nasilje prema ženama**

Termin koji je skovan kako bi naglasio rodnu dimenziju nasilja, za razliku od termina „nasilje u porodici“ (kojim se često sužava pojam i misli posebno ili primarno na nasilje prema deci) i „nasilje u intimnim partnerskim odnosima“ (koje naglašava da nasilje najčešće vrši suprug ili partner, ali ne i da to najčešće čini muški suprug/partner). Stoga, terminom „rodno zasnovano nasilje“, kada je reč o počiniocima, obuhvaćeni su i drugi muškarci koji mogu vršiti nasilje: otac, ujak, stric, sin, unuk, komšija, šef, kolega, kao i drugi muškarci koji nisu ni na koji način povezani sa žrtvom nasilja, odnosno koje žrtva uopšte ni ne poznaje.

▶ **Femicid**

Termin koji se koristi za označavanje polne/rodne dimenzije nasilja koje završava ubistvom žene. Često se definiše i kao „ubistvo žene zato što je žena“, to jest uočava se korelacija između ubistva i pola žrtve. Ovaj termin naglašava da postoji razlika između ubistva žene koju ubije na primer partner ili otac zbog mržnje i prezira prema njoj, i slučajnog ubistva žene recimo u saobraćajnoj nesreći.

▶ **Kovid-19**

Bolest izazvana novim, to jest do sada nepronađenim koronavirusom. Svetska zdravstvena organizacija (SZO) je 31. decembra 2019. godine informisana o izbijanju epidemije upale pluća nepoznatog porekla u kineskom gradu Vuhanu. Prvi slučaj kovid-19 u Srbiji registrovan je 6. marta 2020. godine.¹

¹ Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ i Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, *Korona virus – Covid-19*. Dostupno na: <https://covid19.rs/o-covid-19-virusu/>.

Sadržaj

I. Uvod	1
II. Analiza situacije u Srbiji	5
2.1. Medijska scena u Srbiji	5
2.2. Medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama i devojkicama	6
2.3. Pandemija kovida-19, nasilje prema ženama i mediji	9
III. Metodološki okvir studije	12
3.1. Hipoteza i metodi prikupljanja i obrade podataka	12
IV. Rezultati analize	17
4.1. Medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama i devojkicama na društvenim mrežama tokom pandemije kovida-19 u Srbiji	17
4.2. Reakcije i komentari na društvenim mrežama na temu nasilja prema ženama i devojkicama tokom pandemije kovida-19 u Srbiji	23
V. Zaključna razmatranja	30
VI. Preporuke za novinare/ke i administratore/ke medija na društvenim mrežama	32
Literatura	35

Tabele

Tabela 1. Broj pratilaca/teljki medija izabranih za analizu na društvenim mrežama	14
Tabela 2. Broj objava na društvenim mrežama	17
Tabela 3. Kredibilitet izvora	19
Tabela 4. Reakcije na objave nasilja	25

Grafikoni

Grafikon 1. Vrste nasilja	18
Grafikon 2. Stil izveštavanja	20
Grafikon 3. Korišćenje fotografija / video-materijala	21
Grafikon 4. Oспорavanje rodniх stereotipa: tabloidni i netabloidni mediji	21
Grafikon 5. Emocije ispod objava na Fejsbuku	26

Skraćenice

AŽC	Autonomni ženski centar
CINS	Centar za istraživačko novinarstvo Srbije
NUNS	Nezavisno udruženje novinara Srbije
NVO	Nevladina organizacija
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
SZO	Svetska zdravstvena organizacija
UNS	Udruženje novinara Srbije

I. Uvod

Nasilje prema ženama predstavlja globalni fenomen, prisutan u svim kulturama i društvenim sistemima, a sličnost ovog fenomena u svim delovima sveta ukazuje na činjenicu da je nasilje usmereno prema ženama kao grupi, dakle, do njega ne dolazi zbog individualnih karakteristika određene žene već zbog toga što je žena, odnosno zbog njenog pola/roda.² Sistemsko istraživanje ovog vida nasilja započele su feminističke organizacije u različitim zemljama u periodu između sedamdesetih i devedesetih godina XX veka, uočivši razliku u vrsti, intenzitetu i posledicama nasilja koje su vršile žene u odnosu na ono koje su vršili muškarci.³

Zbog boljeg razumevanja i lakšeg uočavanja nasilja prema ženama ono se obično deli na fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko, s tim što bi trebalo imati u vidu da mnoge žrtve dožive više od jednog oblika nasilja i da se ti oblici ne mogu uvek jasno razdvojiti. Podaci kvantitativnog istraživanja iz 2018. godine koje je sprovedla Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) pokazuju da je 62% žena u Srbiji nakon 15. godine života doživelo neki oblik nasilja.⁴ Nasilje prema ženama neretko se završava femicidom. Tokom 2020. godine u Srbiji su nasilnici (partneri ili drugi članovi porodice muškog pola) ubili najmanje 26 žena.⁵ Tačan broj femicida nije

2 Ignjatović, Tanja, *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: model koordiniranog odgovora zajednice*, Rekonstrukcije, Ženski fond, Beograd, 2011, str. 9, 24.

3 *Ibid.*, str. 9, 10, 26.

4 Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), *Anketa o nasilju nad ženama u Srbiji koju je sproveo OEBS. Dobrobit i bezbednost žena*, viii, OEBS, 2019. Dostupno na: https://www.osce.org/files/f/ documents/7/5/419756_1.pdf.

5 Lacmanović, Vedrana, *Femicid – ubistva žena u Srbiji. Kvantitativno-narativni izveštaj 1. januar – 31. decembar 2020. godine*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2021, str. 1. Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_2020_godina.pdf.

poznat jer godišnje izveštaje o broju femicida u Srbiji pionirski vodi organizacija civilnog društva Autonomni ženski centar na osnovu medijskih članaka.⁶ Tako, na primer, do 30. juna 2020. godine, u polugodišnjem izveštaju Autonomnog ženskog centra (AŽC) zabeleženo je najmanje 14 femicida i 11 napada na žene (pokušaji ubistva i nanošenje teških telesnih povreda) u porodično-partnerskom kontekstu.⁷

Zatim, podaci iz prethodnih godina pokazuju da je Ministarstvo unutrašnjih poslova u 2019. godini zabeležilo više od 28.000 slučajeva nasilja u porodici, a u 2018. taj broj bio je 25.500, dok je istovremeno podnošen manji broj krivičnih prijavi.⁸ U izjavi povodom Dana sećanja na žene žrtve nasilja,⁹ Mreža „Žene protiv nasilja“ podsetila je da je tokom protekle dve decenije u porodičnom nasilju stradalo preko 300 žena, a da je više od 400 dece ostalo bez majki.¹⁰

Fenomen rodno zasnovanog nasilja prema ženama zahteva ne samo pravovremenu i adekvatnu reakciju državnih organa, već i sopstveni prostor u različitim medijima koji bi profesionalnim i savesnim izveštavanjem doprineli ne samo upoznavanju opšte populacije sa karakteristikama ovog vida nasilja nego i njegovoj prevenciji. (Ne)odgovorno izveštavanje medija predstavlja veoma važan činilac sveukupne analize uzroka i posledica rodno zasnovanog nasilja prema ženama. Istovremeno, nove medijske forme i povećana upotreba društvenih mreža dovode do potrebe za dodatnim ispitivanjima načina medijskog praćenja i izveštavanja o nasilju prema ženama i devojčicama na društvenim mrežama, kao i reakcijama i komen-

6 Mreža „Žene protiv nasilja“ i Autonomni ženski centar su organizacije civilnog društva koje od 2010. godine pišu godišnje izveštaje o broju femicida u Srbiji. Od 2019. godine o fenomenu femicida piše i organizacija civilnog društva *FemPlatz*. Radi boljeg razumevanja dinamike, prirode i oblika femicida, načina njegovog praćenja, faktora koji do njega dovode i unapređenja delovanja institucija sistema u sprečavanju femicida, od juna 2018. do novembra 2019. godine realizovan je projekat „Sprečavanje i iskorenjivanje femicida u Srbiji“. Projekat su zajednički sprovele „Kuća rodni znanja i politika“ iz Novog Sada, *FemPlatz* iz Pančeva i Ženski istraživački centar iz Niša, uz podršku Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women) i Evropske unije u okviru projekta „Ending Violence against Women: Implementing Norms, Changing Minds“.

7 Lacmanović, Vedrana, *Femicid – ubistva žena u Srbiji. Kvantitativno-narativni izveštaj 1. januar – 30. jun 2020. godine, op. cit.*, str. 1.

8 Tomić, Jovana, „Nasilje u porodici sve prisutnije, ali broj krivičnih prijavi opada“, Centar za istraživačko novinarstvo Srbije (CINS), 10. decembar 2020. Dostupno na: <https://www.cins.rs/nasilje-u-porodici-sve-prisutnije-ali-broj-krivicnih-prijava-opada/>.

9 18. maj, uveden 2017. na inicijativu Mreže „Žene protiv nasilja“.

10 Beta, „NVO: Za 20 godina u Srbiji u porodičnom nasilju ubijeno više od 300 žena“, N1, 18. maj 2020. Dostupno na: <http://rs.n1info.com/Vesti/a600650/NVO-Za-20-godina-u-Srbiji-u-porodicnom-nasilju-ubijeno-vise-od-300-zena.html>.

tarima njihovih korisnika/ca kako bi bili utvrđeni stavovi i svest o ovom ozbiljnom društvenom problemu.

Takođe, Srbija je zemlja u kojoj je primetan trend rasta korisnika/ca digitalnih sadržaja – iako je dominantni izvor informacija televizija (82%), 46% populacije primarno se obaveštava preko onlajn medija.¹¹ Mlađa populacija (18–44 godine) uglavnom dolazi do vesti koristeći internet.¹² Istraživačice Milivojević, Ninković Slavnić i Bajčeta, koje su sakupljale i analizirale ove podatke, ističu da „među onima koji se informišu onlajn, postoje tri glavna izvora vesti: sajtovi tradicionalnih medija (35%), društvene mreže (32%) i televizija (30%). Većina njih prati vesti putem različitih medija, tako da na nedeljnom nivou sajtove koristi 81%, društvene mreže 74%, a televiziju 76% ispitanika”.¹³ Navedeni podaci doprinose boljem razumevanju načina na koji ljudi koriste društvene mreže i, dodatno, kako reaguju na vesti koje se na njima plasiraju.

Cilj studije koja je pred vama je da pruži bliži uvid u temu – kako su se različiti mediji, na svojim profilima na društvenim mrežama, bavili problemom nasilja prema ženama i devojkicama u periodu vanrednog stanja u Srbiji koje je trajalo od 15. marta do 6. maja 2020. godine (uvedenog zbog pandemije kovida-19) i kako su korisnici/ce društvenih mreža reagovali/le na te izveštaje. Medijski monitoring rodno zasnovanog nasilja prema ženama predstavljao je poseban izazov imajući u vidu ograničenje kretanja koje je bilo uvedeno u Srbiji, i koje je otežavalo pristup informacijama, između ostalog i o slučajevima nasilja i broju femicida.¹⁴ Kako navodi prof. dr Smiljana Milinkov, ekspertkinja za medije i marginalizovane grupe, o izveštavanju o ženama žrtvama porodičnog nasilja za vreme vanrednog stanja: „Tema jeste prisutna ali se na početku uvođenja višednevne zabrane kretanja svodila na paradoksalnu situaciju, s jedne strane na negiranje nadležnih o porastu nasilja dok su s druge strane objavljivani slučajevi nasilja, ali i ubistava na stranicama crne hronike.”¹⁵

11 Milivojević, Snježana, Ninković Slavnić, Danka, Bajčeta, Snežana, *Informisanje u digitalnom okruženju u Srbiji*, Centar za medijska istraživanja – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2020, str. 12. Dostupno na: <http://centarzamedije.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/informisanje-u-digitalnom-okruzenju-2020.pdf>.

12 *Ibid.*, str. 13.

13 *Ibid.*, str. 7.

14 Lacmanović, Vedrana, *Femicid – ubistva žena u Srbiji. Kvantitativno-narativni izveštaj 1. januar – 31. decembar 2020. godine*, op. cit., str. 1.

15 Milinkov, Smiljana, *Izveštavanje o Kovidu-19: medijska isključenost marginalizovanih grupa*, Novosadska novinarska škola (NNS), 22. maj 2020. Dostupno na: <https://novinarska-skola.org.rs/sr/izvestavanje-o-kovidu-19-medijska-iskljucenost-marginalizovanih-grupa/>.

Stoga, ova studija trebalo bi da bude deo podrške odgovornom medijskom praćenju teme rodno zasnovanog nasilja prema ženama i devojčicama, čime se istovremeno prevenira rodno zasnovano nasilje i podiže svest o nasilju prema ženama i devojčicama kod opšte populacije.

II. Analiza situacije u Srbiji

2.1. Medijska scena u Srbiji

Brojni izveštaji ukazuju na činjenicu da je stepen medijskih sloboda u Srbiji nizak, da je medijska scena prezasićena velikim brojem medija pri čemu je država najveći oglašivač, kao i da vlasništvo nad medijima nije transparentno.

U izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije na putu ka Evropskoj uniji za 2019. godinu konstatovano je da bi Srbija trebalo da „stvori podsticajno okruženje u kome se neometano može ostvariti sloboda izražavanja i obezbedi da organi za sprovođenje zakona i pravosudni organi adekvatno i efikasno prate pretnje, fizičke napade, podstrekavanje na nasilje i slučajeve narušavanja privatnosti novinara i blogera, kao i da vladini funkcioneri javno osude ovakve slučajeve”.¹⁶ U izveštaju se takođe ističe da su „potrebni ozbiljni naponi u pogledu identifikacije i gonjenja osumnjičenih za povredu slobode na internetu, kao i onih koji koriste društvene medije

¹⁶ Evropska komisija, Radni dokument komisije. Republika Srbija. Izveštaj za 2019. godinu, Ministarstvo za evropske integracije, str. 27. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf.

za zastrašivanje novinara i pretnje novinarima”¹⁷ Iste preporuke date su i u izveštaju za 2020. godinu.¹⁸

Pandemija kovida-19 do koje je došlo 2020. godine samo je ogolila i inače nepovoljnu medijsku situaciju u Srbiji. Tokom perioda vanrednog stanja zabeležena su brojna kršenja *Kodeksa novinara Srbije*.¹⁹ Analiza koju je sproveo Savet za štampu pokazala je da su onlajn mediji, odnosno šest portala koji su bili predmet monitoringa, u periodu april–jun 2020. prekršili novinarski kodeks čak 2.829 puta.²⁰

2.2. Medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama i devojčicama

Mediji imaju veoma značajno mesto u konstruisanju i rekonstruisanju rod-nih uloga i položaja koje žene i muškarci zauzimaju u jednom društvu, zbog čega nas mogu ubrzati ili usporiti na putu ka rodnoj ravnopravnosti.²¹ Važno je imati u vidu da nasilje prema ženama nije fenomen izolovan od drugih društvenih pojava i da samom nasilju prema nekoj ženi prethodi čitav niz preduzetih i nepreduzetih koraka, između ostalog i u okviru područja javne sfere, kao i u medijima.

Istraživanje iz 2019. godine *Izoštavanje medijske slike – predstavljanje žena u dnevnim novinama u Srbiji* pokazalo je da su od 1.939 analiziranih tekstova žene pomenute u 771 tekstu²² i „da su žene skoro tri puta manje zastupljene na fotografijama u odnosu na muškarce i u odnosu na stvarni

17 Ibid., str. 28.

18 Evropska komisija, Radni dokument komisije. Republika Srbija. Izveštaj za 2020. godinu, Ministarstvo za evropske integracije, str. 37–40. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/serbia_report_2020_SR.pdf

19 Udruženje novinara Srbije (UNS), Savet za štampu i Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), *Kodeks novinara Srbije*, Savet za štampu, 2015. Dostupno na: https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks_novinarar_Srbije.pdf

20 Savet za štampu, *Rezultati monitoringa poštovanja Kodeksa novinara Srbije i Smernica za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju na informativnim portalima u Srbiji*, Savet za štampu, Beograd, 2020, str. 2. Dostupno na: <https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Rezultati-monitoringa-postovanja-Kodeksa-novinarar-Srbije-i-Smernica-za-p....pdf>

21 Mršević, Zorica, *Mediji u Srbiji o rodno zasnovanom nasilju u 2015. i 2016. godini. Kako protiv nasilja – uloga medija*, UNICEF, UN Women, UNFPA, UNDP, Beograd, 2017, str. 5. Dostupno na: <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/poverty/kako-protiv-nasilja--uloga-medija.html>

22 Miroslavljević Bobić, Mirjana, Aksentijević, Aleksandra, Ivančević, Tamara, *Izoštavanje medijske slike – predstavljanje žena u dnevnim novinama u Srbiji*, Befem, Beograd, 2019, str. 8. Dostupno na: https://drive.google.com/file/d/10t6WMPol7FTlxFxpQu_6RxeNX15bWwCi/view

broj žena koje žive u ovom društvu, a da broj muškaraca prikazanih u novinama skoro potpuno odgovara njihovom stvarnom broju (48,7%).²³ Ako se ovakvoj opštoj slici doda podatak da se pored opšte rubrike „Društvo“,²⁴ žene najčešće pominju u rubrikama „Zabava“ i „Crna hronika“ ili „Kriminal“,²⁵ jasno je da je prvi korak ka ostvarenju ravnopravnosti žena u medijima, a time i svesnog, odgovornog i savesnog izveštavanja o nasilju prema ženama – preskočen.

Dakle, pored toga što u štampanim medijima i na njihovim onlajn portalima ne postoji posebna rubrika „Nasilje“, o temi nasilja (prema ženama) izveštava se najčešće u okviru rubrika „Zabava“, „Crna hronika“ ili „Kriminal“.²⁶ Prilikom izveštavanja o rodno zasnovanom nasilju prema ženama i nasilju prema ženama u porodici, mediji često krše kako novinarski kodeks, tako i zakone iz oblasti medija i zabrane diskriminacije koji eksplicitno zabranjuju diskriminaciju na osnovu pola.²⁷

Istraživanje *Mediji u Srbiji o rodno zasnovanom nasilju u 2015. i 2016. godini – Kako protiv nasilja – uloga medija*, pokazuje da su u ovom periodu, kao i u analizi medijskih izveštavanja od 2012. do 2014, prisutni opravdavanje nasilja ili njegova relativizacija, okrivljavanje žrtve, iznošenje privatnih detalja iz života nasilnika i/ili žrtve, te tabloidno izveštavanje (47% analiziranih tekstova).²⁸ Pozitivne promene u odnosu na period 2012–2014. ogledaju se u većem broju tekstova koji izveštavaju o procesuiranim nasilnicima, zatim, kao sagovornici/ce češće se pojavljuju stručnjaci/kinje iz ove oblasti, a prisutne su i češće izjave državnih zvaničnika/ca koji osuđuju nasilnike i nasilje.²⁹

Medijska analiza Grupe „Novinarke protiv nasilja prema ženama“ pokazala je da su mediji u 2019. godini, prilikom izveštavanja o nasilju prema ženama, u 78% slučajeva bili usmereni na konkretne slučajeve nasilja, dok

23 *Ibid.*, str. 10.

24 Rubrike se ne zovu isto u analiziranim medijima, ali tematski odgovaraju ovde upotrebljenim nazivima.

25 *Ibid.*, str. 17–18.

26 *Ibid.*

27 UNS, NUNS, *Kodeks novinara Srbije, op. cit.*; Pavlović, Sanja, „Uloga medija i medijsko izveštavanje (zakoni i preporuke iz međunarodnih dokumenata)“, u: Ignjatović, Tanja (ur.), *Vodič za novinare/ke – nasilje u porodici*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2018, str. 65–71. Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2018/Vodic_za_novinarke-nasilje_u_porodici-2018.pdf

28 Mršević, Zorica, *Mediji u Srbiji o rodno zasnovanom nasilju u 2015. i 2016. godini. Kako protiv nasilja – uloga medija, op. cit.*, str. 57–59.

29 *Ibid.*, str. 57–58.

su se u svega 22% medijskih objava bavili analizom fenomena nasilja prema ženama sa ciljem edukacije čitalaca/teljki.³⁰ U čak polovini analiziranih medijskih objava kršenje etičkih normi odnosilo se na otkrivanje identiteta žrtve i njene porodice. Skoro polovina objavljenih tekstova sadržala je senzacionalističke ili stereotipne naslove u vezi sa žrtvom i/ili nasilnikom (45%), a više od trećine njih (37%) sadržala je detalje u vezi sa počinjenim nasiljem/ubistvom koji nisu relevantni.³¹ Izveštaji Evropske komisije za Srbiju za 2019. i 2020. u skladu su sa iznetim podacima i ističu da nije dovoljno urađeno na prevazilaženju rodnih stereotipa i minimalizovanju rodno zasnovanog nasilja u medijima.³²

Snježana Milivojević, profesorka Javnog mnjenja i medijskih studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, predsedavajuća Centra za istraživanje medija i članica Akademskog odbora u Centru za ženske studije, kaže da nasilje prema ženama „ima toliko oblika i toliko je učestalo da se radi o globalnoj ali ‘tihom’ epidemiji. To znači da se ono suštinski ignoriše, a kad se o njemu izveštava uglavnom se marginalizuje ili senzacionalizuje. Morbidni detalji o ubistvima žena pune stranice tabloidnih medija i televizija i njima se bave svi, od političara do slučajnih prolaznika. Ovakvo nasilje na trenutak izaziva javnu osudu, ali njegovim razornim posledicama mediji se ne bave”.

Prezasićeno medijsko tržište, i time sveprisutna borba za profit, isplativost nekvalitetnog sadržaja i tabloidnog izveštavanja, kao i pojedini/ne nekvalifikovani/ne novinari/ke svakako nisu pogodovali stvaranju informativnog, edukativnog i odgovornog izveštavanja o nasilju prema ženama u dodatno otežavajućim okolnostima izazvanim kovidom-19, kada je rizik od nasilja bio umnogome povećan.

30 Nedović, Đina, Rančić, Jovana, Nikolić, Marina, Stojadinović, Marija, Vasić, Milica, Gligorijević, Jovana, Urošević, Tamara, Stevanović, Marjana, Mitrović, Aleksandra, Filipović, Anđela, Pavlović, Sanja, *Analiza medijskih objava o problemu nasilja nad ženama u periodu od početka januara do kraja decembra 2019*, Grupa „Novinarke protiv nasilja prema ženama“, Beograd, 2020, str. 4. Dostupno na: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/analiza-medijskog-izvestavanja-2019.html.

31 *Ibid.*, str. 6, 7.

32 Evropska komisija, *Radni dokument komisije. Republika Srbija. Izveštaj za 2020. godinu, op. cit.*, str. 41.

2.3. Pandemija kovida-19, nasilje prema ženama i mediji

Organizacije civilnog društva širom sveta potvrdile su povećan rizik od porodičnog nasilja nakon izbijanja pandemije kovida-19. Tako, u Tunisu je broj poziva SOS liniji povećan pet puta prvih dana vanrednog stanja, u Velikoj Britaniji zabeležen je porast broja SOS poziva za 25% tokom prve nedelje vanrednog stanja, a posete sajtu te nacionalne linije za pomoć u slučaju nasilja u porodici porastao je za 150%; na Kipru i u Singapuru broj poziva SOS liniji povećan je za 30–33%, a u Argentini za 67%.³³ Podaci iz Brazila, Kanade, Čilea, Nemačke, Libana, Meksika, Španije i Sjedinjenih Američkih Država potvrđuju slično.³⁴ Činjenica da mnoge žene nisu mogle da pozovu SOS liniju jer su bile u istom prostoru sa nasilnikom, a koji nisu mogle da napuste usled zabrane kretanja, dovela je do toga da se u Italiji povećao i broj SMS poruka, mejlova (*e-mail*) i poruka na društvenim mrežama.³⁵

Takođe, zabeležen je i porast različitih oblika onlajn nasilja: uhođenje (neprekidno praćenje aktivnosti osobe na društvenoj mreži / platformi, krađa identiteta / ličnih podataka, lažno predstavljanje i slanje neprikladnih poruka drugima u tuđe ime), maltretiranje i uznemiravanje (neprekidni pokušaji kontakta sa osobom koja kontakt ne želi, slanje pretnji preko platformi za razmenu poruka, širenje neistina i kleveta), seksualno uznemiravanje (objavljivanje intimnih fotografija druge osobe, pretnje seksualnim nasiljem) i „trolovanje“ na internetu (uključivanje u onlajn diskusije kako bi se izazvala psihička reakcija određene/ih osobe/a i kako bi se ona/e ponižila/e).³⁶ Prvobitna zamisao o internetu kao slobodnom prostoru u kojem rod, rasa, klasa i druga lična svojstva nisu koordinate koje nas pozicioniraju na topografiji moći pokazala se kao (net)utopija. Naprotiv, društvene mreže nisu ukinule socijalne razlike i nasilje, što je bilo posebno uočljivo tokom pandemije korona virusa. Tako je, primera radi, u Australiji od uvođenja mera protiv kovida-19 onlajn nasilje povećano za 50%.³⁷

33 UN Women, *Covid-19 And Violence Against Women And Girls: Addressing The Shadow Pandemic*, UN Women Policy brief No. 17, 2020, pp. 2–3. Dostupno na: <https://www.unwomen.org/-/media/headers/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-covid-19-and-violence-against-women-and-girls-en.pdf?la=en&vs=640>.

34 *Ibid.*, str. 3.

35 Graham-Harrison, Emma, Giuffrida, Angela, Smith, Helena, Ford, Liz, *Lockdowns around the world bring rise in domestic violence*, *The Guardian*, 28. 3. 2020. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/28/lockdowns-world-rise-domestic-violence>.

36 UN Women, *Covid-19 And Violence Against Women And Girls: Addressing The Shadow Pandemic*, op. cit., p. 4.

37 *Ibid.*

U globalnom izveštaju UN Women o krizi izazvanoj kovidom-19 i njenom uticaju na žene (*UN Women on line brief on „On online and ICT facilitated VAWG during COVID-19”*) istaknuto je da žene i devojčice imaju veće šanse da dožive onlajn nasilje u odnosu na muškarce i dečake.³⁸ Dodatno se naglašava da „određene grupe žena, a to se pre svega odnosi na aktivistkinje za ljudska prava, političarke, novinarke, blogerke, pripadnice nacionalnih manjina, žene domorodačkog porekla, lezbejke, biseksualne i trans žene i žene sa invaliditetom su posebno pogođene nasiljem koje se dešava na internetu”.³⁹ Svetska fondacija za internet (*World Wide Web Foundation*) koja se zalaže za besplatan internet, istakla je u svojoj analizi da su žene posebno ranjive u kriznim vremenima zbog izostanka sistema podrške, smanjenog poverenja u institucije, ugrožene budućnosti i ekonomskih poteškoća.⁴⁰

Kao i u drugim državama, u periodu vanrednog stanja u Srbiji pozicija žena čiji su partneri nasilni bila je višestruko otežana uvođenjem policijskog časa – donete regulative nisu bile rodno senzitivne, jer nije prepoznata potreba da zabrana kretanja ne bi smela da se odnosi na žrtve nasilja, kao ni potreba da se u donošenje ovakvih mera uključe organizacije civilnog društva koje imaju iskustva u radu sa ranjivim i ugroženim grupama.⁴¹ Iako je zaštitnik građana podneo inicijativu za izmenu Uredbe o vanrednim merama kako bi bilo omogućeno slobodno kretanje žrtava porodičnog nasilja, to se za vreme vanrednog stanja nije desilo, pa je ovakva situacija otežala prijavljivanje nasilja i uklanjanje počinitelaca iz njihovih domova.⁴²

Nevladina organizacija (NVO) Autonomni ženski centar je u prvom mesecu vanrednog stanja registrovala u proseku 30% više poziva upućenih

38 UN Women, *Online and ICT* facilitated violence against women and girls during COVID-19*, UN Women, 2020, p. 2. Dostupno na: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/brief-online-and-ict-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-covid-19-en.pdf?la=en&vs=2519>.

39 *Ibid.*

40 Brudvig, Ingrid, Chair, Chenai, Van der Wilk, Adriane, *Covid-19: and increasing domestic violence against women: The pandemic of online gender-based violence*, World Wide Web Foundation, 2020), pp. 2–3. Dostupno na: <http://webfoundation.org/docs/2020/07/WWWf-Submission-COVID-19-and-the-increase-of-domestic-violence-against-women-1.pdf>.

41 Pajvančić, Marijana, Petrušić, Nevena, Nikolin, Sanja, Vladislavljević, Aleksandra, Baćanović, Višnja, *Gender Analysis of Covid-19 Response in the Republic Of Serbia*, OSCE Mission to Serbia and Women's Platform for Development of Serbia 2014–2020, Beograd, 2020, p. 1. Dostupno na: <https://www.osce.org/mission-to-serbia/459397>.

42 *Ibid.*

SOS linijama,⁴³ dok je prijavljivanje nasilja u porodici policiji opalo za oko 29% u odnosu na isti period 2019.⁴⁴

S tim u vezi pandemija kovida-19 uticala je na ceo svet i stvorila nove okolnosti koje su osetile sve društvene grupe. Neke od najranjivijih grupa, dodatno izložene riziku od nasilja zbog uvedenog vanrednog stanja, su žene i devojčice.⁴⁵ Uzimajući u obzir ulogu medija u informisanju i edukaciji građana/ki, a pre svega u kreiranju javnog mnjenja, važno je postaviti pitanje o načinu izveštavanja o nasilju prema ženama i devojčicama za vreme pandemije i vanrednog stanja u Republici Srbiji.

Zbog svega navedenog cilj ove studije bio je istraživanje načina na koji mediji u Srbiji, kroz upotrebu društvenih mreža, izveštavaju o rodno zasnovanom nasilju prema ženama i devojčicama – koji je pristup u izveštavanju korišćen, kako je tretirana žrtva nasilja (da li je otkriven njen identitet, da li je žrtva intervjuisana, da li je izvor informacija kredibilan), kako je tema pokrivena i šta je bilo u fokusu teksta, zatim da li su korišćeni senzacionalistički naslovi, te na koji su način korišćeni fotografija ili video-materijal koji su pratili objavu. Svi navedeni segmenti istraživanja su važni jer postoje pokazatelji da žrtva i njena porodica mogu doživeti sekundarnu viktimizaciju, između ostalog i kroz problematično izveštavanje medija o nasilju i komentare na društvenim mrežama koji u određenim slučajevima spadaju u digitalno nasilje.⁴⁶

43 Autonomni ženski centar, *Saopštenje za javnost: Zaštita i podrška ženama žrtvama nasilja tokom prvih mesec dana vanrednog stanja*, 16. april 2020. Dostupno na: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1576-saopstenje-za-javnost-zastita-i-podrsk-a-zenama-zrtvama-nasilja-tokom-prvih-mesec-dana-vanrednog-stanja>.

44 „Fenomena“, *Istraživanje: Postupanje nadležnih institucija i službi za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srbiji tokom Covid-19 epidemije, posebno u periodu vanrednog stanja*, „Fenomena“, UN Women, Beograd, 2020, str. 2. Dostupno na: https://static1.squarespace.com/static/5f20814f6783ff58ba78666c/t/60a77ba2441b54130b2630f6/1621588902489/VDS_1.+brief_9.12.2020.pdf.

45 UN Women, *Violence against women and girls: the shadow pandemic*, 6. 4. 2020. Dostupno na: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/statement-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic>.

46 Council of Europe, Committee of Ministers, *Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims*, 2006. Dostupno na: <https://rm.coe.int/16805afa5c>.

III. Metodološki okvir studije

3.1. Hipoteza i metodi prikupljanja i obrade podataka

Ovu studiju, pored toga što prati određene aspekte medijskog izveštavanja o nasilju prema ženama i devojčicama, u odnosu na prethodno u Srbiji objavljena istraživanja odlikuju dve posebne karakteristike. Kao prvo, ona analizira načine na koje su mediji promovisali određeni sadržaj na društvenim mrežama i načine na koje se njihovi/ve korisnici/ce povezuju, kako komentarišu i dele medijski sadržaj. Kao drugo, studija obuhvata period vanrednog stanja i bavi se merama karantina koje su tada uvedene.

Studija pokriva period vanrednog stanja u Srbiji uvedenog zbog širenja pandemije kovida-19 (15. mart – 6. maj 2020) i analizira pokrivenost teme nasilja prema ženama i devojčicama u medijima u Srbiji, prakse promovisanja ovih tekstova na društvenim mrežama i načine na koje pratioci/teljke na društvenim mrežama reaguju na izveštavanje.

Polazna pretpostavka – hipoteza ove studije jeste da mediji na svojim profilima na društvenim mrežama o nasilju prema ženama i devojčicama izveštavaju senzacionalistički i jačaju rodne stereotipe. U daljem ispitivanju ove hipoteze pomoći će nam dva istraživačka pitanja:

- 1. Kako su mediji izveštavali o nasilju prema ženama i devojčicama i prezentovali svoj sadržaj na društvenim mrežama za vreme pandemije kovida-19?**
- 2. Kako su korisnici/ce društvenih mreža reagovali/le na prezentovani medijski sadržaj za vreme pandemije kovida-19?**

Prvo pitanje trebalo bi da ukaže na glavnu temu studije: da li je žrtva u fokusu, koliko je prostora ostavljeno drugim akterima/kama i ko su oni/e; da li je poštovano pravo na privatnost; koliko je verodostojan izvor; i slično. Takođe, analizira se i relevantnost fotografije: da li ona dovodi do sekundarne viktimizacije, ili joj doprinosi, pri čemu se ispituje i (ne)postojanje senzacionalizma i eventualno podsticanje rodnih stereotipa. Drugo pitanje bi, između ostalog, trebalo da nam ukaže i na vrstu i stepen interakcije na društvenim mrežama i različite tipove reakcija i komentara čitalaca/teljki na medijske objave.

Navedena hipoteza biće proverena i analizirana na osnovu prikupljenih podataka, a na osnovu objava različitih medija na društvenim mrežama. Ovi podaci pružiće uvid i u reakciju javnosti na tekstove o nasilju prema ženama i devojčicama na društvenim mrežama – izražavanje emocija putem „lajka“ (*like*) i njegovih varijanti (odobravanja ili neodobravanja) i izražavanje stavova i emocija putem komentara.

Analizirani mediji i njihove objave na društvenim mrežama izabrani su na osnovu nekoliko kriterijuma, i to: broja pratilaca/teljki na društvenim mrežama, raznolikosti uređivačkih politika, raznolikosti vrste medija koji su prvobitno objavili vest (TV, štampa, digitalni mediji), vlasničke raznolikosti u slučaju TV stanica (javni servis, privatna TV stanica sa nacionalnom pokrivenošću i privatna kablovska kompanija). Uz to, analizirane su i objave portala BBC na srpskom koji je lokalni ogranak javnog servisa Velike Britanije.

Uzorak studije obuhvata: polutabloid *Blic*, tabloide *Informer* i *Kurir*, dnevni list *Danas* i nedeljnik *Vreme*. Analizom su obuhvaćene i dve medijske kuće originalno kreirane na digitalnim platformama – „Srbija danas“ i BBC na srpskom.

Ukupno je analizirano sedam Fejsbuk (*Facebook*) naloga i šest Tviter (*Twitter*) naloga medijskih kuća:

- **TV:** RTS (Fejsbuk), N1 (Fejsbuk i Tviter), „Pink“ (Fejsbuk)
- **Štampa:** *Blic* (Fejsbuk), *Informer* (Fejsbuk i Tviter), *Danas* (Tviter), *Kurir* (Fejsbuk i Tviter), *Vreme* (Tviter)
- **Digital:** „Srbija danas“ (Fejsbuk), BBC na srpskom (Tviter)

Tabela 1. Broj pratilaca/teljki medija izabranih za analizu na društvenim mrežama

<i>Danas</i> Tviter – @OnlineDanas	161.300
N1 Tviter – @N1infoBG	146.000
<i>Kurir</i> Tviter – @KurirVesti	99.500
<i>Vreme</i> Tviter – @NedeljnikVreme	58.400
<i>Informer</i> Tviter – @InformerNovine	39.800
BBC Tviter – @bbcna srpskom	18.900
<i>Blic</i> Fejsbuk – @Blic.rs	962.239
<i>Kurir</i> Fejsbuk – @kuririnfo	816.438
N1 Fejsbuk – @N1Srbija	267.173
<i>Informer</i> Fejsbuk – @informernovine	104.738
„Pink“ Fejsbuk – @PortalPinkRs	88.697
„Srbija danas“ Fejsbuk – @srbijadanassd	33.377
RTS Fejsbuk – @Internet.portal.RTS	11.317

Bilo je važno uključiti onlajn medije jer je vidljivost digitalnih izdanja štampanih medija povećana iako štampani mediji imaju sve manje čita-lacke publike.⁴⁷ Takođe, istraživanje na Fejsbuku i Tviteru je značajno jer su ove društvene mreže namenjene interaktivnoj razmeni informacija i izražavanju stavova („lajkovanje“, deljenje i komentarisanje) i njihovi kori-snici/ce znaju da će, u većoj ili manjoj meri, u zavisnosti od toga da li su na ličnom ili tuđem profilu/stranici, i drugi videti/čitati njihove objave, re-akcije i/ili komentare.⁴⁸ Imajući to u vidu, jasno je da nam istraživanje ovih sadržaja na društvenim mrežama može ukazati na stavove dela javnosti o određenim društvenim pitanjima i problemima – u ovom slučaju o nasilju prema ženama.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u Srbiji internet koristi čak 71,2% stanovništva.⁴⁹ Prema analizi korisnika/ca društvenih mreža, sprovedenoj pre vanrednog stanja 2020. godine, Fejsbuk je najviše korišćena društvena mreža⁵⁰ (oko 50% stanovništva),⁵¹ dok za njim slede Instagram, Jutjub (*YouTube*) i Tviter. Tviter zajednica u Srbiji služi i dinamič-noj političkoj i društvenoj komunikaciji, ali i u širenju dezinformacija, što je dovelo do gašenja više hiljada naloga prošle godine.⁵²

Fejsbuk i Tviter stranice izabranih medija pregledani su pretragom ključnih reči. Na Tviteru je selektovan opseg datuma 15. mart – 6. maj i na-ziv Tviter naloga, čime je dodatno verifikovan relevantni materijal. Kada je sav materijal prikupljen i sortiran, izvršena je analiza komentara i reakcija

47 „Štampani mediji danas ne razlikuju se previše od onih pre 70 godina. Na neki način, novine su danas samo još uspešnije: ima ih daleko više i imaju više čitalaca u svetu. Ali, na kraju, sa dolaskom audiovizuelnih medija, internet medija, konzola, novina i televizije na Internetu, kao i prilikama da se svi o svemu informišu na sajtovima kao što je YouTube, koji je neka vrsta zamene za radio, papirne novine će postepeno nestati. Ono što će opstati je uvek prisutno strahovanje o kontroli slobode štampe pa i slobode misli.“ Atali, Žak, „Kako će izgledati štampani mediji za 70 godina“, Biznis i finansiranje, 9. jun 2013. Dostupno na: <https://bif.rs/2013/06/zak-atali-kako-ce-izgledati-stampani-mediji-za-70-godina/>

48 Wang, Jin-Liang, Jackson, Linda A., Zhang, Da-Jun, Su, Zhi-Qiang, “The relationships among the Big Five Personality factors, self-esteem, narcissism, and sensation-seeking to Chinese University students’ uses of social networking sites (SNSs)”, in: *Computers in Human Behavior*, 28 (6), July 2012, pp. 2313–2314.

49 Statistical Office of the Republic of Serbia, Usage ICT – individuals, 2020. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/upotreba-ikt/upotreba-ikt-pojedinci/>

50 „Pioniri“, Smart Plus Research, „Stanje društvenih medija. Srbija 2020“. Dostupno na: <https://pioniri.com/sr/socialserbia2020/SocialSerbia2020.pdf>

51 Statista, “Forecast of Facebook user numbers in Serbia from 2017 to 2025”, 2020. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/568833/forecast-of-facebook-user-numbers-in-the-serbia/>

52 Bush, Daniel, Fighting Like a Lion for Serbia: An Analysis of Government-Linked Influence Operations in Serbia, Stanford Internet Observatory, 2020, p. 3. Dostupno na: https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/serbia_march_twitter.pdf

na Fejsbuku i Tviteru. Ona je obuhvatila i „lajkove“, kao i njihove Fejsbuk varijante koje izražavaju različite emocije (ljutnja, tuga, smeh, ljubav i briga), deljenja na Fejsbuku i retvitove na Tviteru, s namerom da bude utvrđeno u kojoj meri i na koji način su korisnici/ce društvenih mreža imali/e interakciju sa temom nasilja prema ženama i devojčicama.

Reči iz komentara prevedene su u tokene i putem programskog jezika pajton (*Python*) prebrojane su one reči koje su se u komentarima najčešće pojavljivale. Zatim su stvoreni oblaci reči za ukupan uzorak komentara na svakoj društvenoj mreži i svakom analiziranom mediju.⁵³ Ovo je urađeno kako bi bilo utvrđeno postoji li razlika u načinima na koji čitatelji/ke različitih medija i korisnici/ce različitih društvenih mreža reaguju na temu nasilja prema ženama i ko/šta je u fokusu njihovih komentara. Iz ukupnog uzorka reči izuzeti su prilozi, zamenice, pomoćni glagoli i reči koje se očekivano javljaju u ovakvim tekstovima: „žena“, „žene“ i „ljudi“.

53 Niedzielski, Benjamin, „Textual analysis and word clouds“, in: *Humanities Technology (HumTech)*, 12. 12. 2018. Dostupno na: <https://humtech.ucla.edu/news/textual-analysis-and-word-clouds/>

IV. Rezultati analize

4.1. Medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama i devojčicama na društvenim mrežama tokom pandemije kovida-19 u Srbiji

U ovoj studiji analizirane su 164 objave na društvenim mrežama: 85 na Tviteru i 79 na Fejsbuku.

Tabela 2. Broj objava na društvenim mrežama

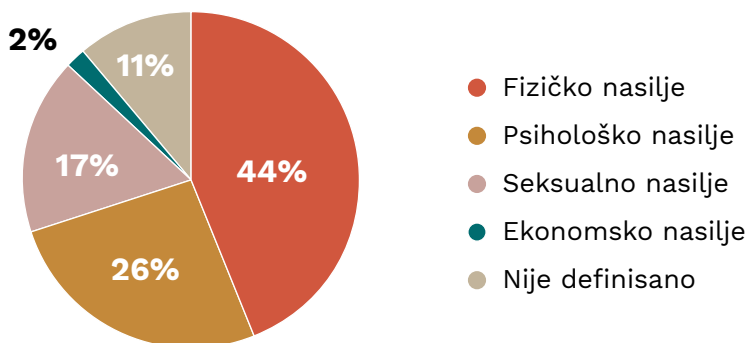
<i>Informer</i> Tviter	28	<i>Blic</i> Fejsbuk	18
N1 Tviter	21	<i>Informer</i> Fejsbuk	14
<i>Kurir</i> Tviter	19	<i>Kurir</i> Fejsbuk	12
<i>Danas</i> Tviter	13	N1 Fejsbuk	11
BBC Tviter	3	„Srbija danas“ Fejsbuk	11
<i>Vreme</i> Tviter	1	RTS Fejsbuk	7
		„Pink“ Fejsbuk	6

Analiza je pokazala da mediji prilikom objavljivanja tekstova na društvenim mrežama uglavnom ne obraćaju pažnju na osetljivost teme: koriste opciju „deljenja“ (*share*) i jednu rečenicu iz teksta iznad objave kao opis. Na Tviteru se čini da neki od njih koriste opciju automatskog deljenja, tako da je tekst objave isti kao naslov izvornog teksta na portalu. Izuzetak je Tviter nalog dnevnih novina *Danas* koji koristi relevantne „haštagove“ (*hashtag*),

infografiku, ili povezuje sadržaj na Tviteru sa svojom objavom na Instagramu. Pokazalo se da nijedan od analiziranih medija nije koristio ilustracije ili video-snimke posebno kreirane za društvene mreže.

Najviše objava odnosilo se na fizičko (77) i psihičko nasilje (46), a najmanje na ekonomsko nasilje (tri na Tviter nalogu dnevnih novina *Danas*). Neke analizirane objave uključivale su i nekoliko vrsta nasilja.

Grafikon 1. Vrste nasilja

Žrtve su bile u fokusu priča u 88, a počinioci u 74 slučaja. Težište teksta je na žrtvama nasilja najčešće kada se nasilje dogodi direktno u medijima ili na društvenim mrežama: u rijaliti programima, TV intervjuima ili na vlastitim objavama na društvenim mrežama.

Tabela 3. Kredibilitet izvora

Drugi medij	53
Drugo	49
Izvor se ne pominje	31
Anonimni izvor	19
Organizacija civilnog društva koja se bavi problemom nasilja prema ženama	19
Policija	14
Član/ica porodice	9
Svedok/inja događaja	8
Sused/тка	1

Gotovo trećina ukupno analiziranih objava (50) ili ne pominje, ili koristi anonimni izvor, što ukazuje na nizak profesionalni nivo izveštavanja i kredibiliteta izvora. Veliki broj korišćenja drugih medija kao izvora (skoro trećina) pokazuje nedostatak originalnog sadržaja u medijima prilikom izveštavanja o nasilju prema ženama i devojčicama. Važno je istaći da kategorija „drugo“ obuhvata devet slučajeva koji su emitovani u TV rijaliti programima.

Analiza ovih objava pokazala je da mediji uglavnom:

► Otkrivaju identitet žrtve

Otkrivanje identiteta žrtve, koje doprinosi sekundarnoj viktimizaciji žrtve i njene porodice, prisutno je u 113 slučajeva, nasuprot 51 slučaju kada nije otkriven. Najčešći vidovi otkrivanja identiteta žrtve podrazumevali su upotrebu inicijala ili imena i početnog slova prezimena, a zatim otkrivanje mesta stanovanja ili godina života.

► Češće izveštavaju o konkretnim slučajevima

Uočeno je da mediji veoma različito pristupaju temi nasilja prema ženama i devojčicama. Tabloidi i polutabloid uglavnom su koncentrisani na individualne i aktuelne slučajeve nasilja prema ženama. Tako su situacije nasilja predstavljane kao izolovani slučajevi, nepotpuno i sa neadekvatnim sagovornicima/cama koji/e bi dali/e širi kontekst. S druge strane, listovi *Danas* i *Vreme*, kao i sajt BBC pristupali su nasilju prema ženama kao prema fenomenu, obavljajući na taj način ne samo svoju informativnu – već i edukativnu ulogu.

► Koriste senzacionalističke i/ili stereotipne izraze koji se odnose na fenomen nasilja i žrtve

Karakteristike tabloidnog izveštavanja mogu se uočiti u stilu pisanja (ekstenzivna upotreba prideva, znakova interpunkcije, velikih slova, bombastičnih naslova i sl.), u odabranim fotografijama i prisustvu rod-nih stereotipa.

Svih 99 objava koje su označene kao pristrasne su iz grupe tabloidnih medija:

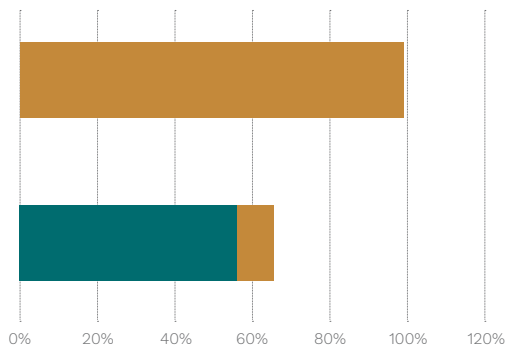
Grafikon 2. Stil izveštavanja

Pristrasno

indikatori: upotreba uzvičnika, reči koje uključuju komentar, poput „šokantno“, „zapanjujuće“, itd.

Nepristrasno

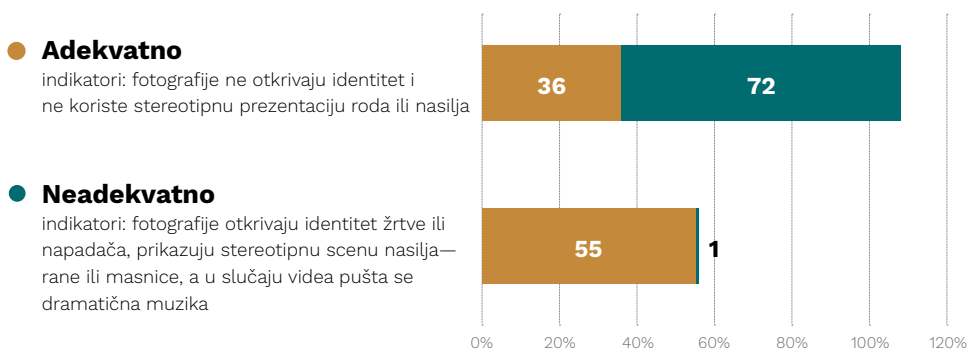
indikatori: odgovara na pet ključnih novinarskih pitanja u manjoj ili većoj meri, pročišćen i jasan jezik, bez upotrebe prideva

● Netabloidni mediji ● Tabloidni mediji

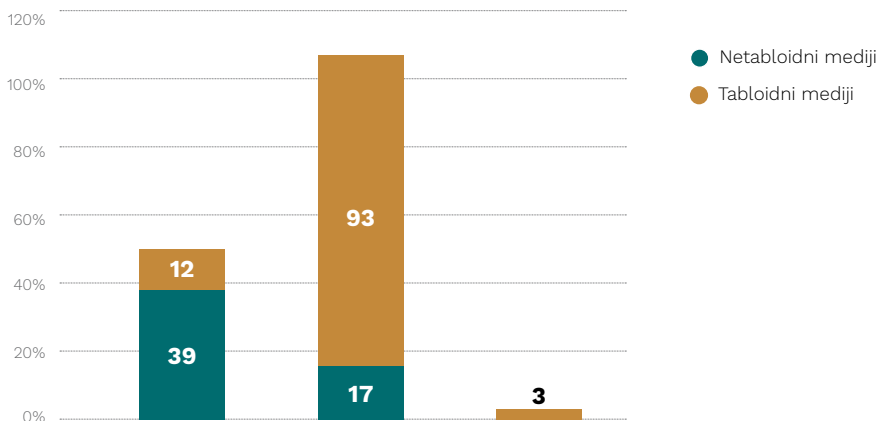
Fotografije žrtava često su praćene detaljima iz njihovog života, fotografijama mesta događaja ili spekulacijama o samom slučaju, čime se vrši naknadna stigmatizacija žrtve i neretko otkriva njen identitet. Samo objave o fizičkom nasilju ilustrovane su fotografijama i počinioca i žrtve.

Grafikon 3. Korišćenje fotografija / video-materijala

Potvrđivanje rodnih stereotipa prisutno je u svim analiziranim medijima, s tim što netabloidni mediji osporavaju rodne stereotipe češće nego tabloidni. Ipak, potvrđivanje stereotipa dvostruko je prisutnije od njihovog osporavanja (110 : 51):

Grafikon 4. Osporavanje rodnih stereotipa: tabloidni i netabloidni mediji

Za vreme vanrednog stanja netabloidni mediji bili su skloniji pisanju o fenomenu nasilja prema ženama i u svojim tekstovima neretko su objavljivali informacije gde i kome žrtve mogu da se obrate za pomoć. Takođe, na svojim onlajn platformama pisali su o porastu nasilja tokom pandemije i merama pomoći žrtvama (izveštavanje o nasilju i postojanju „sigurnih kuća“, omogućavanje žrtvama nasilja da napuste mesto stanovanja tokom policijskog časa). U ovim tekstovima sagovornici/ce su brojni/e eksperti/kinje koji/e rade u organizacijama civilnog društva i izučavaju i prate fenomen nasilja prema ženama. Primetno je da su netabloidni mediji češće koristili generičke fotografije nenasilnog sadržaja i fotografije zvaničnika/ca ili eksperata/kinja koji/e su davali/e izjave.

Tako, način izveštavanja dnevnog lista *Danas* o nasilju prema ženama i devojkicama u najvećoj meri odstupa od uobičajene, senzacionalističke prakse. Iz njihovih Tviter objava vidi se da je ovaj list u nekoliko navrata pokrивao temu nasilja prema ženama i devojkicama izveštavajući o problemima poput ekonomskog nasilja,⁵⁴ ili o obeležavanju trideset godina od osnivanja prve SOS linije za žene žrtve nasilja koja je počela da funkcioniše u Srbiji.⁵⁵

Kada su u pitanju sadržaji na društvenim mrežama, primećeno je da mediji ne koriste samo svoje sadržaje, već često citiraju ili kopiraju Fejsbuk ili Tviter objave korisnika/ca društvenih mreža, posebno poznatih ličnosti. U tom slučaju nedostaju provera verodostojnosti objava, kritičko (pre)ispitivanje naglašenih stereotipa i uvredljivog tona, kao i prikaz događaja iz više uglova. Na taj način odnos između medija i društvenih mreža postaje dvojak: mediji koriste društvene mreže kako bi promovisali sopstveni sadržaj, a sadržaji korisnika/ca društvenih mreža mogu dospeti na profile različitih medija i biti deljeni i komentarisani dalje na društvenim mrežama.

Niz tekstova koje su kreirali/e korisnici/ce društvenih mreža preneli su tradicionalni mediji, a zatim su ponovo objavljeni i komentarisani na društvenim mrežama. Takvi su slučajevi gostovanja u emisiji „Fokus“ članice kriznog štaba dr Darije Kisić Tepavčević koje je jasno izrazilo seksističke

54 Dnevni list *Danas*, „Privreda na leđima slabo plaćenih žena“, Tviter post, 26. mart 2020. Dostupno na: <https://twitter.com/OnlineDanas/status/1243282112473706496>.

55 Dnevni list *Danas*, „Budimo realne, tražimo nemoguće“, Tviter post, 24. mart 2020. Dostupno na: <https://twitter.com/OnlineDanas/status/1242420570098188288>.

stavove voditelja emisije i mizogini napad na novinarku kablovske televizije N1 Žaklinu Tatalović. Voditelj emisije „Fokus” (Televizija B92) Oliver Jakšić, pitao je dr Kisić Tepavčević kako to da ona kao žena ide u Niš na prvu liniju fronta borbe protiv kovida-19, i da li je bilo moguće da neko podjednako profesionalan, ali muškarac, ode u Niš koji je u tom trenutku smatran „ratnom zonom”.⁵⁶ Objava posvećena dr Dariji Kisić Tepavčević, koju je objavio *Kurir* na društvenoj mreži Fejsbuk, ima najviše komentara u našoj analizi (čak 905). Ovaj slučaj komentarisani je kao primer i pokazao je da su dominantni rodni obrasci koji definišu društveni položaj i poziciju pojedinke i pojedinca u odnosu na njihove rodne uloge, podjednako represivni i u javnom i/ili medijskom diskursu, kako tradicionalnih tako i onlajn medija.

4.2. Reakcije i komentari na društvenim mrežama na temu nasilja prema ženama i devojčicama tokom pandemije kovida-19 u Srbiji

Sadržaji digitalnih izdanja štampanih medija često svoje čitaoce/teljke nalaze na Fejsbuku i Tviteru jer se veliki broj tekstova neprestano objavljuje i deli na ovim društvenim mrežama. Reakcije i komentari na ovim objavama pripadaju javnoj sferi i učestvuju u formiranju javnog mnjenja bez obzira na to da li dolaze od anonimnih ili javnih korisnika/ca i da li se nalaze na privatnim ili javnim profilima. Hajrudin Hromadžić, vanredni profesor na Odsjeku za kulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, ističe da „medijski korisnik, koji je u sferi tradicionalnih medija bio izuzet iz samog čina produkcije medijskog sadržaja, sada proizvodi, generira medijski sadržaj kojeg istovremeno i konzumira, čime zapravo postaje i subjektom i objektom u produkciji istog”.⁵⁷

Sadržaji koji se postavljaju onlajn, bez obzira na to da li dolaze od strane anonimnih korisnika/ca ili predstavnika/ca organa javne vlasti, takođe učestvuju u formiranju javnog mnjenja. Anonimno komentarisanje na internetu, sa druge strane, pokazuje se kao poligon za proizvodnju govora

56 *Kurir*, „Voditelj uvredio doktorku, ona mu uzvratila: Kakvo vam je to pitanje? Nije bitno ko je kog pola”, Fejsbuk post, 20. april 2020. Dostupno na: <https://www.facebook.com/kuririnfo/posts/3149620065101597>.

57 Hromadžić, Hajrudin, Popović, Helena, „Aktivne medijske publike: razvoj koncepta i suvremeni trendovi njegovih manifestacija.” *Medijska istraživanja*, 1. februar 2010, str. 106.

mržnje. Reakcije i komentari na objavama medija na društvenim mrežama mogu, zato, da učestvuju u osnaživanju ili osporavanju stavova i vrednosnih poruka koje se prenose tekstovima, što je posebno važno u slučaju tekstova o nasilju prema ženama i drugim ranjivim grupama – jer govor mržnje, uznemiravanje, osporavanje odgovornosti i krivice nasilnika i vređanje žrtava, žrtve nasilja može iznova viktimizovati, zaplašiti i obeshrabrili ih da o nasilju progovore ili da nasilje prijave.

Kao što je navedeno u preporuci jedanaest (11) „Etičkih preporuka za profesionalne novinare u onlajn sferi”, postoje različite mere za suzbijanje govora mržnje i uznemiravajućeg i ponižavajućeg postupanja na internetu – od definisanih protokola do potpunog ukidanja mogućnosti komentarisanja: „Onlajn redakcija treba da ima definisane protokole za komentare i pravila komentarisanja medijskih objava. Redakcije imaju pravo da moderiraju komentare i postave uslove komentarisanja. Komentari ne smeju da sadrže govor mržnje ili da budu diskriminatorni, što je prema zakonima u Srbiji, kažnjivo. Neprikladni komentari, fotografije ili linkovi korisnika trebalo bi da budu uklonjeni, sa porukom koja objašnjava zašto su uklonjeni.”⁵⁸

Upravo je ovo razlog što bi mediji morali da imaju svest o sopstvenoj odgovornosti za brisanje komentara koji sadrže govor mržnje i druge oblike diskriminacije, te koji opravdavaju ili podstiču nasilje, mizoginiju i (rodne) stereotipe.

S tim u vezi, u ovoj studiji analizirano je ukupno 20.186 reakcija na društvenim mrežama – deljenje („šerovanje“), sviđanje („lajkovanje“), re-tvitovanje i komentari na Fejsbuku i Tviteru. Više reakcija zabeleženo je na Fejsbuku (18.829) nego na Tviteru (1.357).

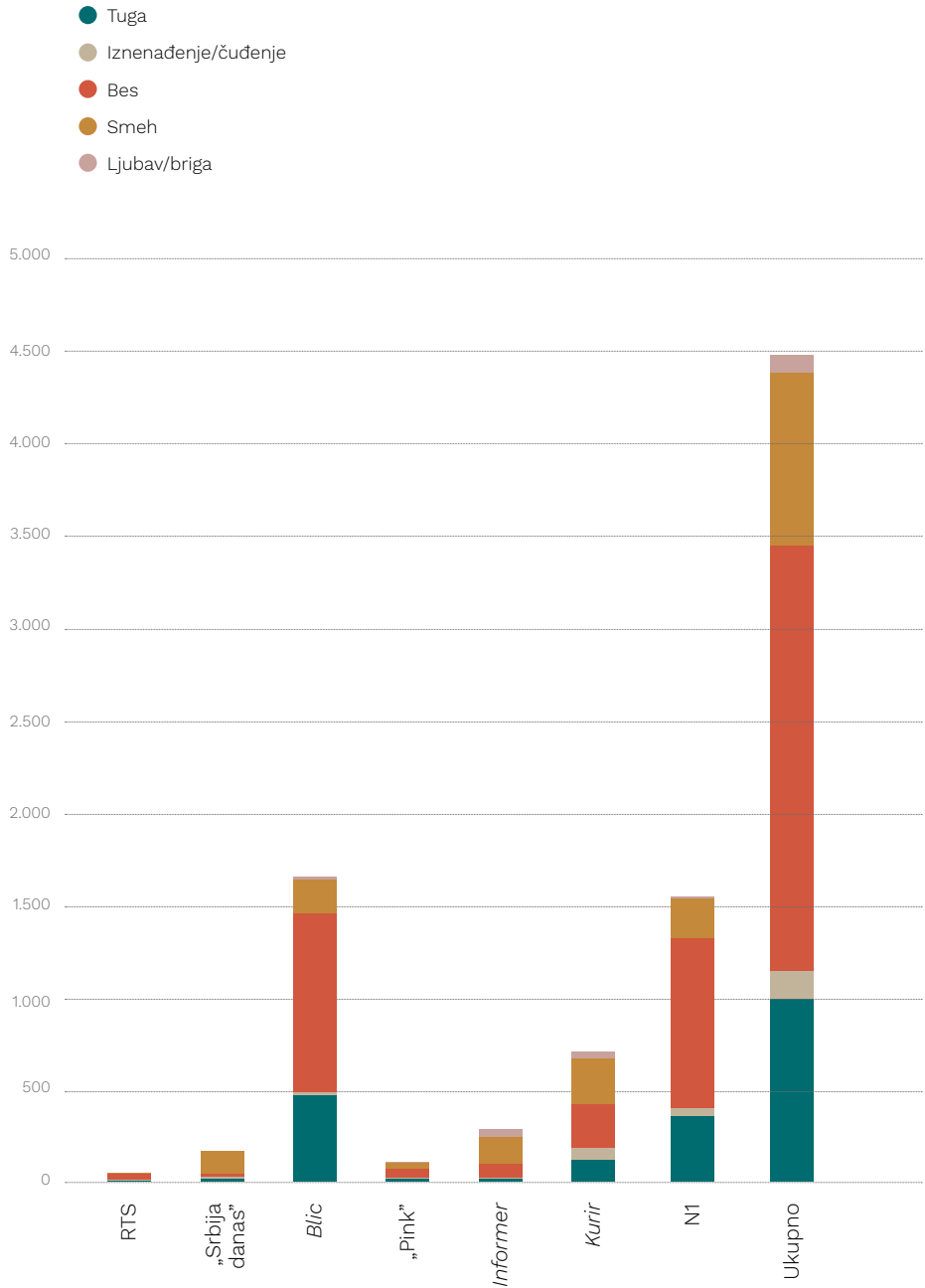
Najčešća reakcija (emotikon) koju su korisnici/ce ostavljali/le na objave o nasilju prema ženama i devojčicama jeste bes, čak 2.293 puta. Trivijalizacija nasilja i njegovo senzacionalističko predstavljanje deluju kao najverovatnije objašnjenje za gotovo podjednako prisutnu tugu (987) i smeh (949). Medijske objave o nasilju prema ženama i devojčicama kod korisnika/ca društvenih mreža najčešće izazivaju burne i negativne emocije. Čak njih

58 Etičke preporuke za profesionalne novinare u onlajn sferi, str. 5. Dostupno na: file:///C:/Users/GreenRed/AppData/Local/Temp/111414_Medijska_koalicija_nacrt.pdf

2.293 je na vesti ovakve sadržine odreakovalo emotikonom kojim se označava bes, ali je samo 93 povodom ovakvih vesti izrazilo ljubav, odnosno brigu za žene i devojčice žrtve nasilja.

Tabela 4. Reakcije na objave nasilja

	Tuga	Iznenadenje/ /čuđenje	Bes	Smeh	Ljubav/ /briga
RTS	7	3	31	4	/
„Srbija danas”	16	9	19	120	/
<i>Blic</i>	468	13	965	186	13
„Pink”	15	4	48	37	1
<i>Informer</i>	14	9	74	144	40
<i>Kurir</i>	115	67	238	243	33
N1	352	44	918	215	6
UKUPNO	987	149	2.293	949	93

Grafikon 5. Emocije ispod objava na Fejsbuku

Marija Stanković, advokatkinja iz Niša i saradnica više organizacija civilnog društva koje se bave rodnom ravnopravnošću i borbom protiv rodno zasnovanog nasilja, veruje da mediji tretiraju temu nasilja prema ženama vrlo površno i da mizogini komentari na društvenim mrežama samo od-slikavaju stanje u društvu, ali i da odsustvo bilo kakve sankcije omogućava javno iznošenje takvog mišljenja.

Pored toga, uočeno je i da korisnici/ce društvenih mreža komentari-sanje medijskih objava neretko koriste kao poligon za međusobne verbalne sukobe. Diskusija obično počne razmenom argumenata u vezi sa temom objave, ali se u velikom broju slučajeva nastavi udaljavanjem od sadržine vesti i razmenom ličnih uvreda.

Takvi komentari ispod objava o nasilju prema ženama i devojčicama nestručnim licima daju prostor da komentarišu nasilje na načine koji do-prinose daljoj viktimizaciji žrtve, pre svega jačanjem stereotipa o polu/rodu (verovanje da je određeno ponašanje prihvatljivo ili neprihvatljivo, jer su se žene ili muškarci tako poneli), starosnom dobu (verovanje da su žene ili muškarci određene životne dobi skloniji određenom ponašanju ili da je nasilje „teže ili gore” ako se dogodi mlađim/starijim osobama), nacionalnoj pripadnosti (verovanje da su žene ili muškarci određene nacionalnosti, najčešće pripadnici/ce određenih nacionalnih manjina, skloniji nasilničkom ponašanju), mentalnom zdravlju (verovanje da je nasilničko ponašanje isključivo posledica mentalnog invaliditeta), socijalnom statusu i imovnom stanju (verovanje da se nasilje događa samo ili uglavnom u siromašnim porodicama ili da ga čine samo ili uglavnom siromašni), seksualnoj orijen-taciji (verovanje da su osobe drugačije seksualne orijentacije sklonije nekoj vrsti „devijantnog” ponašanja od heteroseksualnih osoba), itd.

Govoreći o reakcijama i komentarima korisnika/ca društvenih mreža na nasilje prema ženama i devojčicama Kristina Ćendić iz *Fondacije SHARE*, organizacije civilnog društva koja radi sa ciljem unapređenja ljudskih prava i sloboda na internetu, kaže: „Jasno je da će kako društvene mreže, tako i državne institucije morati sve češće da obraćaju pažnju na ovaj sve prisut-niji oblik nasilja. Važno je pronaći efikasne mere koje će pomoći žrtvama. Ako medij objavi članak u kom je žrtva nasilja žena ili devojčica, dešava se da se i u komentarima pojave različite pretnje, uvrede i pritisci, umesto da

treba/mora da rađa i podiže natalitet”, a ne kao na individuu koja je morala biti zaštićena od nasilja i nasilnika i čiji je gubitak, sam po sebi (bez obzira na to da li je imala ili nije imala decu), gubitak za društvo.

Komentari na Fejsbuk nalogu N1, koji se odnose na članicu kriznog štaba dr Dariju Kisić Tepavčević, pokazuju da je većina korisnika/ca društvenih mreža komentarisala njen izgled kao žene (*lepa, izgled, lepo*).⁵⁹ Objektivifikacija žena u medijima uvek je povezana sa njihovom seksualizacijom. Kategorizacija žene kroz fizički izgled i estetske standarde podvlači važnost postizanja ženstvenosti, a time i samopoštovanja, uglavnom kroz lepotu, dok se umanjuje značaj ostalih važnih aspekata ženinog života, kao što su profesionalni i obrazovni uspesi. Karijera i druga društvena dostignuća ostavljaju se kao opcija, a ne kanal za samoostvarenje i napredak, čime se odražavaju i jačaju postojeće društvene norme i stereotipi.

Fizički izgled žene jedan je od stalno prisutnih načina da se o fenomenu verbalnog ili fizičkog nasilja sudi i da se ono meri i opravdava ili kritikuje u zavisnosti od toga da li je fizički izgled žene „adekvatan” i „odgovarajući” za onoga ko o tome izveštava ili ko taj izveštaj komentariše. Nesankcionisanje i neuklanjanje mizoginih komentara opravdava kako verbalne tako i druge oblike nasilja i pruža podršku nasilniku, predstavljajući takoreći deo kruga nasilja koji žrtvama umnogome otežava izlazak iz toga.

Ovo istraživanje, kao i neka druga istraživanja koja se referišu na politike reprezentacije žena u onlajn prostoru,⁶⁰ pokazalo je da „informaciono-komunikacione tehnologije same po sebi ne menjaju nejednakosti i da je neophodno uspostaviti nove modele upotrebe savremenih tehnologija, koje će žene i druge marginalizovane grupe koristiti za socijalno pozicioniranje na internetu, ali i obrazovanje koje implicira novo oblikovanje rodničkih uloga i praktičan rad (programiranje, veb-dizajn) kako bi stvorile orodnjeni i pravedniji sajber prostor (*gendered syber space*)”.⁶¹

59 Jedna od reči koje se najčešće pominju jeste „lapsus”, što je u vezi sa izjavom koju je dala povodom prvog slučaja bolesti kovida-19 u Srbiji. Međutim, objava ispod koje su se pojavili ovi komentari nije povezana sa tim događajem.

60 Višnjić, Jelena, *Rodna analiza teksta u online štampanim medijima u Srbiji*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije, Novi Sad, 2016.

61 *Ibid.*, str. 181.

V. Zaključna razmatranja

Razvoj medijske pismenosti jedan je od načina za bolje razumevanje problema digitalnog nasilja, bilo da do njega dolazi na ličnim/privatnim nalozi-
ma na društvenim mrežama ili na nalozi-
ma medija, koji s obzirom na svoju
veću vidljivost i obavezu da profesionalno izveštavaju, imaju i veću odgo-
vornost za sadržaje koje objavljuju.

Studija je pokazala da mediji u Srbiji, kada o nasilju prema ženama i
devojčicama izveštavaju na društvenim mrežama, u velikom broju sluča-
jeva otkrivaju identitet žrtve, i češće izveštavaju o konkretnim slučajevima
i ličnim pričama žena koje su preživele nasilje u poređenju sa brojem tek-
stova koji se bave fenomenom nasilja prema ženama sa obrazovne tačke
gledišta. Objave, posebno u tabloidima, sadrže senzacionalističke ili ste-
reotipne izraze koji se odnose na nasilje i žene.

Mediji bi trebalo odgovorno da upravljaju svojim nalozi-
ma na društve-
nim mrežama: o temi nasilja (prema ženama) potrebno je izveštavati bez
senzacionalizma i otkrivanja identiteta žrtve, a govor mržnje, uznemirujuće,
ponižavajuće i nasilne komentare pravovremeno uklanjati. U tome bi, kao i
u samom izveštavanju, mediji morali da poštuju profesionalne i etičke ko-
dekske struke.

Ne bismo smeli da izgubimo iz vida potrebu za većom odgovornošću i delovanjem državnih institucija u sprečavanju i kažnjavanju digitalnog nasilja, uključujući i potrebu preispitivanja zakonskih mera i odredaba koje sada uređuju ovo područje, kao i njihove primene. Opšti utisak je da ovaj vid nasilja i njegove posledice na živote žena i devojčica još nisu prepoznati na adekvatan način i da postoji potreba za proaktivnim delovanjem.

Konačno, mediji moraju stvoriti okruženje koje će biti podrška žrtvama, kreiranjem odgovarajućeg sadržaja kako na svojim platformama, tako i na svojim nalogima na društvenim mrežama. Uloga medija trebalo bi da bude uključivanje edukativne komponente u izveštavanje o nasilju prema ženama i devojčicama, predstavljanje nasilja kao ozbiljnog društvenog problema sa devastirajućim posledicama po čitavo društvo, i istrajnije zahtevanje odgovornosti od nadležnih institucija.

Samo bi ovakav pristup kod žrtava nasilja mogao da dovede do osećaja bezbednosti i podrške, da spreči njihovo dodatno izlaganje rizicima od nasilja u kriznim periodima i da u neizvesnim vremenima i otežavajućim okolnostima posebno zaštiti marginalizovane grupe.

VI. Preporuke za novinare/ke i administratore/ke medija na društvenim mrežama

Kao i novinari/ke i urednici/ce redakcija, i administratori/ke medijskih portala trebalo bi da prođu obuku o adekvatnom načinu izveštavanja o nasilju prema ženama i devojčicama kako bi umeli/le da ga prepoznaju i pravovremeno ukažu na komentare koji mogu doprineti ponovnoj viktimizaciji žrtava nasilja ili dovesti do nje, i koji predstavljaju govor mržnje, a u okviru njega posebno govor mizoginije – kao i da ih uklone sa svojih portala.

Novinari/ke bi trebalo da uspostave, odnosno ojačaju, saradnju sa organizacijama civilnog društva koje se bave temom nasilja prema ženama i devojčicama, kako bi imali/le relevantne i kredibilne izvore za adekvatni

pristup temi. Novinari/ke ne bi trebalo da se pozivaju na anonimne, irelevantne izvore i izvore koji nemaju kredibilitet, jer na taj način doprinose senzacionalističkom izveštavanju. Izvori informacija takođe mogu biti i relevantne osobe iz institucija, kao što su pravosuđe, policija, zdravstvene ustanove, centri za socijalni rad, itd.

Novinari/ke bi trebalo da sami/e kreiraju adekvatan i senzibilisan sadržaj o nasilju prema ženama, a ne da preuzimaju sadržaj drugih medija. Ako je u pitanju preuzimanje sadržaja drugih medija, potrebno je da tačnost, istinitost i kredibilitet sadržaja budu preispitani i provereni.

Novinari/ke bi trebalo da spreče sekundarnu viktimizaciju žrtava kroz otkrivanje njihovog identiteta na bilo koji način. Ista preporuka važi i za administratore/ke ako je do otkrivanja identiteta došlo u komentarima na medijsku objavu.

Novinari/ke bi trebalo da imaju edukativnu ulogu tako što će uvek podsećati na posledice nasilja u partnerskom odnosu, informisati o znacima koji ukazuju na mogućnost eskalacije nasilja, preispitivati rad nadležnih institucija i kritički pristupati nasilju kao društvenom problemu – a ne baviti se izolovanim slučajem.

Novinari/ke ni na koji način ne smeju da podržavaju rodne stereotipe.

Kad god je to moguće, novinari/ke bi svakom žanru, obliku i formi izveštavanja kao prateći materijal trebalo da dodaju i brojeve SOS telefona i kontakte organizacija i institucija koje se bave pružanjem pomoći ženama i devojčicama žrtvama nasilja.

Potrebno je da izveštavanje o nasilju prema ženama bude u skladu sa novinarskom etikom, kao i nacionalnim zakonima i međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Literatura

1. Atali, Žak, „Kako će izgledati štampani mediji za 70 godina”, *Biznis i finansiranje*, 9. jun 2013. Dostupno na: <https://bif.rs/2013/06/zak-atali-kako-ce-izgledati-stampani-mediji-za-70-godina/>.
2. Autonomni ženski centar, *Saopštenje za javnost: Zaštita i podrška ženama žrtvama nasilja tokom prvih mesec dana vanrednog stanja*, 16. april 2020. Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_2020._godina.pdf.
3. Beta, „NVO: Za 20 godina u Srbiji u porodičnom nasilju ubijeno više od 300 žena,” N1, 18. maj 2020. Dostupno na: <http://rs.n1info.com/Vesti/a600650/NVO-Za-20-godina-u-Srbiji-u-porodicnom-nasilju-ubijeno-vise-od-300-zena.html>.
4. Brudvig, Ingrid, Chair, Chenai, Van der Wilk, Adriane, *Covid-19: and increasing domestic violence against women: The pandemic of online gender-based violence*, World Wide Web Foundation, (2020). Dostupno na: <http://webfoundation.org/docs/2020/07/WWWF-Submission-COVID-19-and-the-increase-of-domestic-violence-against-women-1.pdf>.
5. Bush, Daniel, *Fighting Like a Lion for Serbia: An Analysis of Government-Linked Influence Operations in Serbia*, Stanford Internet Observatory, 2020. Dostupno na: https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/serbia_march_twitter.pdf.
6. Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims, 2006. Dostupno na: <https://rm.coe.int/16805afa5c>.

7. *Danas*, „Budimo realne, tražimo nemoguće”, Twtiter post, 24. mart 2020. Dostupno na: <https://twitter.com/OnlineDanas/status/1242420570098188288>.
8. *Danas*, „Privreda na leđima slabo plaćenih žena”, Twtiter post, 26. mart 2020. Dostupno na: <https://twitter.com/OnlineDanas/status/1243282112473706496>.
9. *Etičke preporuke za profesionalne novinare u onlajn sferi*, str. 5. Dostupno na: file:///C:/Users/GreenRed/AppData/Local/Temp/111414_Medijska_koalicija_nacrt.pdf.
10. Evropska komisija, *Radni dokument komisije. Republika Srbija. Izveštaj za 2019. godinu*, Ministarstvo za evropske integracije. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf.
11. Evropska komisija, *Radni dokument komisije. Republika Srbija. Izveštaj za 2020. godinu*, Ministarstvo za evropske integracije. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/serbia_report_2020_SR.pdf.
12. „Fenomena“, *Istraživanje: Postupanje nadležnih institucija i službi za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srbiji tokom Covid-19 epidemije, posebno u periodu vanrednog stanja*, „Fenomena“, UN Women, Beograd, 2020. Dostupno na: https://static1.squarespace.com/static/5f20814f6783ff58ba78666c/t/60a77ba2441b54130b2630f6/1621588902489/VDS_1.+brief_9.12.2020..pdf.
13. Graham-Harrison, Emma, Giuffrida, Angela, Smith, Helena, Ford, Liz, „Lockdowns around the world bring rise in domestic violence”, *The Guardian*, 28. 3. 2020. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/28/lockdowns-world-rise-domestic-violence>.
14. Hromadžić, Hajrudin, Popović, Helena, „Aktivne medijske publike: razvoj koncepta i suvremeni trendovi njegovih manifestacija,” *Medijska istraživanja*, 1, februar 2010.
15. Ignjatović, Tanja, *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: model koordiniranog odgovora zajednice*, Rekonstrukcije, Ženski fond, Beograd, 2011.
16. Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” i Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, *Korona virus – Covid-19*. Dostupno na: <https://covid19.rs/o-covid-19-virusu/>.
17. *Kurir*, „Voditelj uvredio doktorku, ona mu uzvratila: Kakvo vam je to pitanje? Nije bitno ko je kog pola”, Fejsbuk post, 20. april 2020. Dostupno na: <https://www.facebook.com/kuririnfo/posts/3149620065101597>.

18. Lacmanović, Vedrana, *Femicid – ubistva žena u Srbiji. Kvantitativno-narativni izveštaj 1. januar – 31. decembar 2020. godine*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2021. Dostupno na: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1576-saopstenje-za-javnost-zas-tita-i-podrska-zenama-zrtvama-nasilja-tokom-prvih-mesec-da-na-vanrednog-stanja>.
19. Milinkov, Smiljana, *Izveštavanje o Kovidu-19: medijska isključenost marginalizovanih grupa*, Novosadska novinarska škola (NNS), 22. maj 2020. Dostupno na: <https://novinarska-skola.org.rs/sr/iz-vestavanje-o-kovidu-19-medijska-iskljucenost-marginalizovnih-gru-pa/>.
20. Milivojević, Snježana, Ninković Slavnić, Danka, Bajčeta, Snežana, *Informisanje u digitalnom okruženju u Srbiji*, Centar za medijska istraživanja – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2020. Dostupno na: <http://centarzamedije.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/informisanje-u-digitalnom-okruzenju-2020.pdf>.
21. Mirosavljević Bobić, Mirjana, Aksentijević, Aleksandra, Ivančević, Tamara, *Izoštavanje medijske slike – predavljanje žena u dnevnim novinama u Srbiji*, Befem, Beograd, 2019. Dostupno na: https://drive.google.com/file/d/1Ot6WMPol7FTlxFxpQu_6RxeNXI5bWv-Ci/view.
22. Mršević, Zorica, *Mediji u Srbiji o rodno zasnovanom nasilju u 2015. i 2016. godini. Kako protiv nasilja – uloga medija*, UNICEF, UN Women, UNFPA, UNDP, Beograd, 2017. Dostupno na: <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/poverty/kako-protiv-nasil-ja---uloga-medija.html>.
23. Nedović, Đina, Rančić, Jovana, Nikolić, Marina, Stojadinović, Marija, Vasić, Milica, Gligorijević, Jovana, Urošević, Tamara, Stevanović, Marjana, Mitrović, Aleksandra, Filipović, Anđela, Pavlović, Sanja, *Analiza medijskih objava o problemu nasilja nad ženama u periodu od početka januara do kraja decembra 2019*, Grupa „Novinarke protiv nasilja prema ženama“, Beograd, 2020. Dostupno na: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/analiza-medijskog-izvestavanja-2019.html.
24. Niedzielski, Benjamin, „Textual analysis and word clouds“, in: *Humanities Technology (HumTech)*, 12. 12. 2018. Dostupno na: <https://humtech.ucla.edu/news/textual-analysis-and-word-clouds/>.
25. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), *Anketa o nasilju nad ženama u Srbiji koju je sproveo OEBS. Dobrobit i bezbednost žena*, viii, OEBS, 2019. Dostupno na: https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/419756_1.pdf.

26. Pajvančić, Marijana, Petrušić, Nevena, Nikolin, Sanja, Vladislav-
ljević, Aleksandra, Baćanović, Višnja, *Gender Analysis of Covid-19
Response in the Republic Of Serbia*, OSCE Mission to Serbia and
Women's Platform for Development of Serbia 2014–2020,
Beograd, 2020. Dostupno na: <https://www.osce.org/mission-to-serbia/459397>.
27. Pavlović, Sanja, „Uloga medija i medijsko izveštavanje (zakoni i
preporuke iz međunarodnih dokumenata)”, u: Ignjatović, Tanja (ur.),
Vodič za novinare/ke – nasilje u porodici, Autonomni ženski centar,
Beograd, 2018. Dostupno na: [https://www.womenngo.org.rs/images/
publikacije-dp/2018/Vodic_za_novinarke-nasilje_u_porodici-2018.pdf](https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2018/Vodic_za_novinarke-nasilje_u_porodici-2018.pdf).
28. „Pioniri“, *Smart Plus Research*, „Stanje društvenih medija. Srbija
2020”. Dostupno na: [https://pioniri.com/sr/socialserbia2020/SocialS-
erbia2020.pdf](https://pioniri.com/sr/socialserbia2020/SocialSerbia2020.pdf).
29. Savet za štampu, *Rezultati monitoringa poštovanja Kodeksa
novinara Srbije i Smernica za primenu Kodeksa novinara Srbije
u onlajn okruženju na informativnim portalima u Srbiji*, Savet za
štampu, Beograd, 2020. Dostupno na: [https://savetzastampu.rs/
wp-content/uploads/2020/11/Rezultati-monitoringa-postovanja-Ko-
deksa-novinara-Srbije-i-Smernica-za-p....pdf](https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Rezultati-monitoringa-postovanja-Kodeksa-novinara-Srbije-i-Smernica-za-p....pdf).
30. Statista, “Forecast of Facebook user numbers in Serbia from
2017 to 2025”, 2020. Dostupno na: [https://www.statista.com/statis-
tics/568833/forecast-of-facebook-user-numbers-in-the-serbia/](https://www.statista.com/statistics/568833/forecast-of-facebook-user-numbers-in-the-serbia/).
31. Statistical Office of the Republic of Serbia, *Usage ICT – individuals*,
2020. Dostupno na: [https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/upotre-
ba-ikt/upotreba-ikt-pojedinci/](https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/upotreba-ikt/upotreba-ikt-pojedinci/).
32. Tomić, Jovana, „Nasilje u porodici sve prisutnije, ali broj krivičnih
prijava opada”, Centar za istraživačko novinarstvo Srbije (CINS),
10. decembar 2020. Dostupno na: [https://www.cins.rs/nasilje-u-po-
rodici-sve-prisutnije-ali-broj-krivicnih-prijava-opada/](https://www.cins.rs/nasilje-u-porodici-sve-prisutnije-ali-broj-krivicnih-prijava-opada/).
33. Udruženje novinara Srbije (UNS), Savet za štampu i Nezavisno
udruženje novinara Srbije (NUNS), *Kodeks novinara Srbije*, Savet za
štampu, 2015. Dostupno na: [https://savetzastampu.rs/wp-content/
uploads/2020/11/Kodeks_novinara_Srbije.pdf](https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks_novinara_Srbije.pdf).
34. UN Women, *Covid-19 And Violence Against Women And Girls:
Addressing The Shadow Pandemic*, UN Women Policy brief
No. 17, 2020. Dostupno na: [https://www.unwomen.org/-/media/
headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/pol-
icy-brief-covid-19-and-violence-against-women-and-girls-en.pd-
f?la=en&vs=640](https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-covid-19-and-violence-against-women-and-girls-en.pdf?la=en&vs=640).

35. UN Women, *Online and ICT* facilitated violence against women and girls during COVID-19*, UN Women, 2020. Dostupno na: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/brief-online-and-ict-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-covid-19-en.pdf?la=en&vs=2519>.
36. UN Women, *Violence against women and girls: the shadow pandemic*, 6. 4. 2020. Dostupno na: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/statement-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic>.
37. Višnjić, Jelena, *Rodna analiza teksta u online štampanim medijima u Srbiji*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije, Novi Sad, 2016.
38. Wang, Jin-Liang, Jackson, Linda A., Zhang, Da-Jun, Su, Zhi-Qiang, "The relationships among the Big Five Personality factors, self-esteem, narcissism, and sensation-seeking to Chinese University students' uses of social networking sites (SNSs)", in: *Computers in Human Behavior*, 28 (6), July 2012.

